

FUND OG FORSKNING

I DET KONGELIGE BIBLIOTEKS

SAMLINGER

Bind 47

2008

With summaries

KØBENHAVN 2008
UDGIVET AF DET KONGELIGE BIBLIOTEK

Om billedet på papiromslaget se s. 38.

Det kronede monogram på kartonomslaget er tegnet af
Erik Ellegaard Frederiksen efter et bind fra Frederik III's bibliotek

Om titelvignetten se s. 42.

© Forfatterne og Det Kongelige Bibliotek

Redaktion: John T. Lauridsen

Redaktionsråd:

Ivan Boserup, Grethe Jacobsen, Else Marie Kofod,
Erland Kolding Nielsen, Niels Krabbe,
Stig T. Rasmussen, Marie Vest

Fund og Forskning er et peer-reviewed tidsskrift.

Papir: Lessebo Design Smooth Ivory 115 gr.
Dette papir overholder de i ISO 9706:1994
fastsatte krav til langtidsholdbart papir.

Grafisk tilrettelæggelse: Jakob K. Meile
Tryk og indbinding: Rosendahls Fihl Jensen

ISSN 0060-9896
ISBN 978-87-7023-025-4

MINDRE BIDRAG

HARALD ILSØE: De billige bøgernes indtog i dansk boghandel 1908-18. Nogle tilføjelser.

I bind 45, årgang 2006, er omtalt boghandler Chr. Flor, der på opfindsom vis var forlægger for en række billigbøger 1909-14. Han lod bøger fra "Gyldendals Bibliothek" indbinde i bind til priser, der var billigere end forlagets (s. 123), overtalte Pios forlag til at lade ham udgive "Gjøngehøvdingen" som billigbog (s. 125) og samarbejdede med Kunstforlaget Danmark om en tobindsudgave af "Anna Karénin", der foreligger i samme tryk med to forskellige titelblade, hvor henholdsvis Kunstforlaget og Flor står angivet som forlægger (s. 150).

Det blev også nævnt, at Flor vides at have brugt John Martins forlagstrykkeri til trykning af sine bøger (s. 121-23). Efter at artiklen forelå trykt, er der dukket et par bøger op, som viser, at han desuden må have haft et nærmere samarbejde med John Martins Forlag. Hall Caines "En Kristen", som John Martin udgav med et titelblad dateret 1912 (480 s., registreret i bogfortegnelsen januar 1913), er påtruffet i et eksemplar med en titelbladsvariant, hvor Flor er angivet som forlægger og trykåret som 1911 (ikke registreret i bogfortegnelsen). Og tilsvarende forholder det sig med Hector Fleischmanns "Napoléons hemmelige Spion" (416 s.), der har titelblade fra henholdsvis Flor 1912 og Martin 1913 (i dette tilfælde begge registreret i bogfortegnelsen). Som det ses af annoncer solgte Flor sine eksemplarer indbundne, mens Martin kun bragte uindbundne bøger på markedet. En mulig forklaring på samarbejdet er, at Flor har rådet over de pågældende oversættelser og så er gået i samarbejde med Martin om udgivelsen på det vilkår, at han først fik lejlighed til at afhænde en vis del af oplaget gennem sine annoncekampagner.

Endnu et oversat eksempel på titelbladsvarianter foreligger for de fire historiske Ingemannromaners vedkommende, som Chr. Erichsen lod "Hus og Hjem" udgive 1913. På titelbladene og de røde bind kaldes udgaven "National-Udgave" og blev trykt i et oplag på 4 x 80.000 eksemplarer (s. 145f). I bogfortegnelsen anføres imidlertid ikke Hus og

Hjems, men Chr. Erichsens Forlag som udgiveren, og dette er for så vidt korrekt (omend altså ikke udtømmende), som romanerne i samme tryk forekommer med titelblade, hvorpå der som forlag angives Chr. Erichsens Forlag og i stedet for "National-Udgave" angives "Udgave for Ungdommen". Bindene er blågrønne med samme påtrykte tegninger af Povl Steffensen som de røde, men nu i flere farver, og forneden er også de forsynet med betegnelsen "Udgave for Ungdommen". Hvorvidt denne særudgave er medregnet i det anførte oplagstal, lader sig næppe opklare.

Da Peder Nansen 1910 rettede sin bandbulle mod fremkomsten af billigbøgerne og angreb de indbundne bøger som "Indbinding af sjofleste Art" (s. 108), sigtede han især til Kunstforlaget Danmarks bøger. Dets indehaver Heinrich Matthiasen så sig heraf foranlediget til at offentliggøre et svar, hvori han fremførte, at hans bøger skam blev trykt og indbundet på steder, hvor også Gyldendal fik sine bøger fremstillet.¹ Det er da også uden videre klart, at Kunstforlaget med sine meget store oplag af hovedsagelig indbundne bøger ikke har kunnet klare sig med såkaldte baggårdsværksteder, men har måttet gøre brug nogle af de største bogbinderier. Mikael Kristensen har venligt gjort opmærksom på, at den ene af indehaverne af firmaet Petersen & Petersen, Niels Petersen, i 1932 tog forlaget i forsvar mod nogle uberetigede beskyldninger fra redaktionen af "Dansk Bogbindertidende" og i et tilbageblik kom med følgende værdsættelse:

"I gennem ca. 20 Aar, i hvert Fald i en stor Del af Perioden, har den Mand, som Bladet hudfletter, været vistnok den største Kunde, Danmarks Bogbindere overhovedet har haft. Millioner af Bøger, og gennemgaaende udmærkede Bøger, har han spredt ud over Landet. Medens man i min Barndom kunde gaa fra Hus til Hus baade i Byerne og paa Landet uden bogstavelig talt at træffe paa andre Bøger end en Almanak, findes der nu knapt det Hjem, der ikke ejer en Bogsamling. Og dette er først og fremmest Forlagsboghandler Matthiasens Fortjeneste ... Hvad Bogbinderne særlig har Grund til at være Forlaget Danmark taknemmelig for, er dog det, at det lærte Folk at købe Bøgerne indbundne. Dermed kom der Liv og Omsætning i Faget, og det blev et Eksempel for andre Forlag, der nu udsender Bøger i indbunden Stand i Oplag, som man ikke havde drømt om før den Tid. Udlandet tog ogsaa ved Lære. I Sverrig, Tyskland, Holland og Ungarn opstod der store Forlag med "Danmark" som Forbillede.

¹ Niels Matthiasen (red.): *En Rydningsmand*, 1948, s. 74.

De søgte Gang paa Gang Tilbud her i Landet, men som Følge af vore høje Lønsatser førte det kun i de færreste Tilfælde til Resultater. Arbejdet maatte udføres i de paagældende Lande, men vore Kolleger dér kan følgelig ligesom vi takke Forlaget Danmarks Initiativ for betydelige Arbejder”.²

Det var en smuk hilsen fra en af forlagets leverandører, og Petersen & Petersen var faktisk et af landets største bogbinderfirmaer, hvis betydelige kapacitet bl.a. fremgår af, at firmaet heftede og indbandt det store oplag af Chr. Erichsens Ingemannudgave. I anden forbindelse har Niels Petersen fortalt om indbindingen af Forlaget Danmarks Saxoudgave, der udkom 1924, i billige bind overtrukket med pergamentagtigt papir præget i bogbinderpresse efter tegning af Gudmund Hentze.³ Ingen af disse bindserier bærer bogbindersignatur lige så lidt som Kunstforlaget Danmarks ældre publikationer, men der er ikke tvivl om, at Petersen & Petersen også har indbundet en række af disse, da man hist og her blandt dem støder på genbrug af forsidedekorationer fra bind med Petersen & Petersens blindtrykte stempel. Tolstojs “Krig og Fred” fra 1909 findes således dekoreret med en medaljon, som firmaet tidligere havde brugt til Johan Skjoldborgs “Almue” (Gjellerups Forlag 1900),⁴ Fritz Reuters “Landmandsliv” fra 1910 er med samme tegning af en kirke bag kornmarker, som blev benyttet samme år til Jakob Knudsens “Den gamle Præst” (Gyldendals Bibliotek 1910). og “Udvalgte Skrifter” af Carl Bernhard i 11 bind fra 1916 har samme stiliserede blomsterdekoration, som forekommer på Einar Christiansens “Jeppe” (Gyldendals Bibliotek 1911). Yderligere kan der peges på, at bindserien fra 1910 (s. 164f) omfatter 3 bind dekoreret af Axel Hou og 2 af Stefan Ussing, to af Petersen & Petersens mest benyttede kunstnere.

Sluttelig skal til tillæggets fortegnelse over Kunstforlagets publikationer føjes, at nr. 35 (s. 166) er set i et reliefpresset bind med forsatter som nr. 28 og 36 (de 3 reliefmønstre er forskellige), samt at det er lykkedes at identificere fire af de ikke udfyldte numre s. 169f: Nr. 56 = Rider Haggard, nr. 60-61 = Goldsmith og Loti og nr. 66 = Turgénjew.

² *Dansk Bogbindertidende* maj 1932 (33. årg. nr. 15 s. 111-12 = svar på angreb i nr. 14 s. 106-08).

³ (Niels Pedersen): *Forlagsbind*, 1929 s. 34.

⁴ Afbildet i *Fund og Forskning*, 43, 2004, s. 258.

